

Ben-Cho-Shey asinando un exemplar do Catón Galego, libro da súa autoría con portada de Seoane e ilustracións de Beatriz Rei

Ben-Cho-Shey, político

Xosé Ramón e Fernández Oxea, setenta anos de militancia nacionalista

Xosé Ramón Ermida Meilán

Os movementos nacionalistas na Europa actual

Ben-Cho-Shey

Carta a Castelao

Ben-Cho-Shey

Carta sobre a reconstitución do Partido Galeguista

Ben-Cho-Shey

dosidor

Xosé Ramón e Fernández Oxea, setenta anos de militancia nacionalista

Xosé Ramón Ermida Meilán

Home de Nós, fixo de todo, porque todo estaba por facer, como gustaba de afirmar o seu amigo de sempre, o noso Don Ramón. Etnógrafo, lingüista, pedagogo, historiador, poeta, narrador, arqueólogo, os seus traballos están recollidos nunha chea de xornais xenerais, publicacións especializadas, prensa da Galiza e do exterior, monografías ou libros que deu ao prelo após moitos avatares. Primeiro como Xan Fouciño, despois da súa experiencia como correspondente de guerra no Marrocos colonial como Ben-Cho-Shey, non houbo tema galego que non o ocupase, até ser nome habitual en publicacións tan diversas na orientación, na función e mesmo no plano temporal, como *La Zarpa* ou *El Progreso*, *A Nosa Terra* ou *Vieiros*, en Galicia ou *La Noche*, sen esquecer, Nós, os caderno do Seminario de Estudos Galegos ou do CSIC e, por suposto, as revistas dos múltiples centros da emigración. “O vedraio da fala”, como se refería a el Rodolfo Padra, deixounos tamén varios libros entre os que destacaríamos *Andrómenas*, *Contos do fiadeiro*, *Berzas* ou *A ducia do frade* e *O Catón Galego*, con portada de Luís Seoane e debuxos de Beatriz Rei, elaborada nos anos 30 e editada nos primeiros 60, na que responde á súa vella preocupación de achegar materiais para a galeguización do ensino. Así e todo, da súa amplísima produción, merece unha especial atención un libro monumental publicado polos Álvarez Blázquez, dada a negativa de Galaxia, *Santa Marta de Moreira. Monografía dunha parroquia ourensá (1925-1935)*, con prólogo de Cuevillas e deseños de Xocas e Risco, obra de referencia aínda hoxe, na que achega, desde unha perspectiva multidisciplinar, na liña dos traballos do SEG, unha visión da lingua, da tradición, da historia, da arte, etc.

dese lugar de Ourense onde exerceu o maxisterio durante anos. Porén, un outro Ben-Cho-Shey é o que nos ocupa e interesa aquí; o Ben-Cho-Shey político, o afiliado, militante e dirixente que nos permite seguir toda a xeira do nacionalismo galego desde os momentos fundacionais das Irmandades da Fala ao proceso de reorganización e asentamento do nacionalismo contemporáneo tras a Guerra Civil. Unha achega coma esta, de primeira man, ao acudir a textos que até día de hoxe permanecían inéditos, alén de servirmos para coñecer o noso home, posibilita recoñecer os núcleos doutrinais do nacionalismo no período dos anos 20, 30 e 40, sen deformacións e interpretacións interesadas, os debates que se deron naqueles períodos, e tamén a capacidade para resolvelos e, por suposto, pór en valor o patrimonio ideolóxico que é de nos e segue secuestrado.

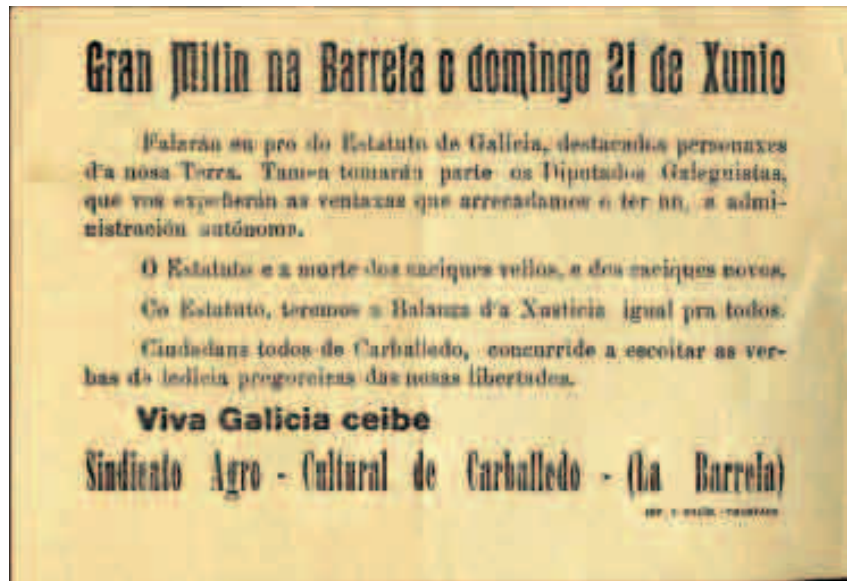
Xosé Ramón e Fernández Oxea, o Ben-Cho-Shey co que nos o coñecemos e que el empregou a oito e que non era máis que o pseudónimo que comezou a utilizar en *La Zarpa* en 1920 para escapar da censura militar con aquelas *Crónicas Marruecas*, naceu en Ourense en 1897, fillo daquel Pío Ramón, tamén militante nacionalista e profesor da Normal, que lembrou Otero no *Libro dos Amigos* e neto daquel Elixio Oxea que presidiu a Asemblea Rexionalista Galega naquel Ourense hostil pola polémica entre Lamas Carvajal e Manuel Murguía. Militante temperá das Irmandades da Fala, o seu nome aparece entre os asistentes á constitución da delegación ourensá da mesma, participa de xeito activo no proceso da súa organización e expansión, como dan conta as súas cartas con Lousada Diéguez e Luís Porteiro. Con tan só 21 anos, acode á Asemblea de Lugo,

sendo un dos asinantes do Manifesto Nacionalista, feito que se oculta, ao noso entender de xeito non casual, e xa son habituais as súas colaboracións n' *A Nosa Terra*, datadas moitas delas en Madrid e subscritas co pseudónimo de Xan Fouciño. Incorporado a filas entre 1920 e 1923, é destinado a Marrocos, onde serve como telegrafista no exército colonial español que combatía a revolta rifeña, se ben os seus artigos xornalísticos non deixan dúbida das súas simpatías entre as forzas en contenda, representando ao mesmo tempo un testemuño de grande interese sobre a brutalidade da guerra e do colonialismo, así como de defensa dos valores da paz e dos dereitos dos pobos. A finais dos anos 20, bolseiro das Deputacións galegas, pasa varios anos en Europa, visitando Francia, Bélxica ou Holanda, se ben, anteriormente en 1926, se asenta como mestre en Cariño, onde substitúe no cargo outro home das Irmandades, o poeta Vitoriano Taibo. Deses anos en Ortelgal dá conta Don Ramón Outeiro Pedraio, nos seus *Pelegrinaxes*, onde recolle a viaxe que o de Trasalba, o noso home e Risco fan ao Santo André. Aínda que vinculado ao grupo ourensá, participa en 1927 da recepción que a Irmandade da Fala da Coruña lle organiza en Sada,

a un novísimo cadro sindical emigrado en Arxentina camiño da conferencia da OIT de Xenebra, Ramón Suárez Picallo, que, naquela altura, xunto a Blanco Amor e Eliseo Pulpeiro, impulsaba a revista *Céltiga*. As circunstancias internas que tocou vivir ao nacionalismo na segunda década do século, marcadas pola división interna entre o grupo da Coruña e o resto das Irmandades, a persecución ao que foi sometido o nacionalismo galego pola ditadura de Primo de Rivera e a súa propia situación persoal con continuas estancias fóra do noso País, poden sacar relevo á súa traxectoria militante neste período. Agora ben, o Xosé Ramón e Fernández Oxea era unha referencia no campo do nacionalismo, até o punto de que o seu fiel secretario nas tarefas de dirección do Partido Galeguista de Lugo, o escritor Ánxel Fole, deixou escrito que na Galiza dos anos 20 era considerado “un daqueles 20 ou 30 galegos 100% como Castelao, Risco, Vilar Ponte ou Otero.”

O seu retorno a Ourense en 1930, após a experiencia Europea, coincide cun novo tempo político de máis activismo como consecuencia da caída de Primo de Rivera, o que favorecía maiores espazos de liberdade, e as perspectivas que se abrían co horizonte dunha mudanza de réxime que ben cedo se verían plasmadas coa proclamación da República. Este novo contexto obriga a unha reorganización do nacionalismo, tanto no proceso de concentración e formalización dos grupos existentes, naquela altura dispersos, como na necesidade de achegarse e organizar novos sectores sociais e, por suposto, de fixar unha alternativa programática clara, algo que fai Risco c’O *problema político de Galiza*, sen esquecer a preparación da loita electoral que se viña enriba. Ben-Cho-Shey aparece xa en 1930 na directiva da Irmandade de Ourense. Nese mesmo ano tórnase habitual a súa presenza como orador nos grandes actos de masas do nacionalismo (Maceda, Allariz, ou O Barco, etc.), participando xa en 1931 como fundador e directivo do Partido Nazonalista Republicano de Ouren-

Mitin na Barreia, en Carballo, na campaña a favor do si no plebiscito do Estatuto de Autonomía, do 21 de xuño. Intervén, vestido de branco, Vicente Bóveda –irmán de Alexandre e Secretario de Organización da Federación de Mocidades Nacionalistas. Á súa beira están, entre outros, Ánxel Fole –Secretario de Organización do Partido Galeguista en Lugo-, Francisco Domínguez –Presidente do sindicato agrario da Barreia- e Xosé Díaz Vilamil –xefe de Izquierda Republicana en Lugo e fusilado tras o golpe de estado

se, polo que saíra elixido Deputado nas cortes constituíntes Don Ramón Outeiro Pedraio, e acudindo a finais dese esperanzador 1931 á Asemblea de Constitución do Partido Galeguista en Pontevedra que volvería a unificar o conxunto do nacionalismo. Centrado en cargos de responsabilidade orgánica, fai parte da directiva do Grupo de Ourense, que presidía Peña Rei, e do Consello do Partido, desempeña un papel determinante na articulación do movemento das Mocidades e dos Ultreia na Provincia, como se recolle na súa correspondencia con Xosé Velo e Álvaro de las Casas, toma a palabra nos sucesivos Mitins das Arengas, son habituais as súas conferencias de formación política nos

diversos grupos nacionalistas que se ían constituíndo nas diferentes localidades da xeografía ourensá e tócalles vivir, como ao conxunto do nacionalismo, a decepción que representa o novo réxime para as arelas do noso pobo. Após aprobar as oposicións de Inspector de Primeiro Ensino, trasládase a Lugo a finais de 1934, onde pronto pasa a ocupar a Presidencia provincial dun residual Partido Galeguista. Lugo terra hostil para o nacionalismo, até o punto de os dirixentes do mesmo se referiren a esta Provincia como “O Úlster galego”, verá como en breve comeza un proceso de activación do Partido coa organización de novos grupos (Friol, Muras, Lourenzá, Vilalba, Meira, etc.), que se sumaran

aos xa clásicos de Viveiro, dirixido por Vilar Ponte, Parapar e Cerdeiras; Ribadeo, agrupado arredor de Pérez Prieto con xente das Irmandades incorporadas en 1928 por Víctor Casas; Mondo-

ñedo, articulado entorno á revista *Galiza* e liderado por Álvaro Cunqueiro; Terras de Chantada, dirixido por Francisco Domínguez e do que facía parte o Sindicato Agrario de Carballedo;

Comarca de Sarria, con particular presenza en Láncara, cun grupo xuvenil moi numeroso organizado por Ramón Piñeiro; e na zona de Lemos, onde o intenso traballo dos irmáns Saco foi quen de organizar delegacións, a máis de Monforte, na maioría dos concellos do contorno. O labor do noso home deixou pegada na zona centro de Lugo, xa incorporado ao Comité Executivo Nacional do Partido, organiza as mocidades, onde aparecen os nomes de Piñeiro, Lourenzo Varela, Pedro González ou Figueroa, formaliza as estruturas do nacionalismo na cidade, esfareladas após a marcha de Don Ramón Martínez López, ao incorporar novos cadros como Fole, Aller, Xosé Pimentel ou Servando de la Ballina e ao activar outros como Álvaro Xil ou Antón e Xosé Fernández, até facer do nacionalismo unha forza eficaz e con progresiva influencia, como se observa na campaña do Estatuto. Sería inxusto non mencionar aquí a importancia pública que cobra a súa figura ao longo da mesma, pasando o noso home a ser un dos tres que conforman a santísima trindade do galeguismo, como afirmaba Fole, posto que, xunto ao autor de *Á lus do candil* e Aller, representan na case totalidade dos actos públicos. Noutra orde, debemos destacar a nula repercusión que a ruptura de Dereita Galeguista terá en Lugo, a pesar da presenza na cidade de Filgueira como profesor de ensinanza medias. Iso si, Ben-Cho-Shey, unha persoa incapaz de falar mal de ninguén, non lles perdoará, como testemuñou en conversas e por escrito que, coa ruptura, puxeran indirectamente no punto de mira da represión no 1936 aos que ficaron no Partido por definilos por pasiva. Aínda así, a súa xeira luguesa non foi doada e estivo chea de conflitos co resto das forzas que facían parte da Fronte Popular que daba as costas de xeito reiterado ao Partido Galeguista, até o punto de excluílos das listas para as eleccións de febreiro de 1936 para incorporar os centristas de Portela Valladares, e que tiña o seu correlato

Asistentes e intervención o 11 de xuño de 1936, na praza Maior de Lugo, no mitin a favor do Estatuto de Autonomía. Na fotografía superior fala Lois Peña Novo, fundador das Irmandades da Fala, primeiro concelleiro nacionalista en Galiza, e na inferior fala Gumersindo Montero, un dos escasos membros do PCE que daba os mitins en galego e que remataría exiliado en Arxentina

cunha relación a cada paso máis tensa coa propia dirección do Partido que o acusaban de dogmatismo e que leva mesmamente a Ben-Cho-Shey a pór o seu cargo á disposición de Castelao e Bóveda.

O Alzamento militar fascista colle a Xosé Ramón e Fernández Oxea en Lugo, o que marca para el o inicio dun período de persecución que comeza pola súa suspensión de emprego e soldo con orde de reclusión na casa de Ourense e o seu posterior desterro a Cáceres en 1937. Iniciábase aquí a súa xeira española que o levará tamén a Toledo e a Madrid, sen abandonar por un momento a loita nacionalista. Na década dos 40, participa desde o primeiro momento na reorganización do nacionalismo na clandestinidade, como acredita a correspondencia con Otero, converténdose no apoio máis dilixente e entregado aos galeguistas presos, pasando e sacando cartas do cárcere, levando comida e conversa aos detidos ou ocupándose do roupeiro e da lavandería de Piñeiro ou dos Saco. Non houbo actividade galega, naquel Madrid dos 50, 60 e 70, na que estivese ausente, como unha sorte de embaixador, que tanto valía para cubrir coa bandeira que nos é propia a viúva de Castelao, como

para homenaxear Rosalía, Pimentel ou Cabanillas en actos organizados por *Brais Pinto* ou atender a caseta de Galaxia na Feira do libro madrileña, onde se vendían aqueles libros que el mesmo previamente pasara pola censura. Aínda así, nada o encheu tanto, como colaborar das actividades da sección galega do Clube de Amigos da Unesco, dirixida por Bautista Álvarez, onde impartía puntualmente todos os domingos aulas de galego e se fundía con mozos como Lois Diéguez, Pilar Allegue, Vicente Vázquez, Xavier Baixeras, Carme Graña, Lino Ventosinos ou Xoán Soto para descubrirlle o País. A súa militancia partidaria rematou o mesmo día que liquidaron o Partido Galeguista. Porén, xa desaparecido este, como testemuñou o pintor de Goián, Xavier Pousa, que exercía de correo, remitía a Don Ramón nomes de mozos do Fato Castelao, os Almoína, os Alonso ou Jaureguizar como posíbeis novos afiliados. Nunca compartiu esa decisión, el que coñecía de primeira man os debates entre a xente do interior e do exterior. Non é casual que fose o único galego, xunto a Otero, a quen Prada remitiu carta para darlle conta da morte de Castelao ou a primeira persoa coa que se reuniu Abreira, na súa visita a

Galiza tras a morte do de Rianxo por orde do Consello de Galiza. Ficolle sempre a dúbida sobre o que agochaba Piñeiro após saír do cárcere, cando tras ofrecerlle Álvaro Xil, Penzol e mais el axuda para seguir adiante, o de Láncara contestoulles que “el tiña outros plans.” Fosen os que fosen os plans do inquilino de Xelmírez 15, o noso Xosé Ramón e Fernández Oxea, negouse a participar do PSG, mentres colaboraba coa sección madrileña da UPG agochada tras a fachada do Club de Amigos da Unesco. Afirmábase con malicia nos círculos galeguistas de Vigo e Compostela que o Ben-Cho-Shey era unha sorte de crego preconiliar, e se cadra era certo, porque a súa igrexa era a de Bóveda e Castelao, non a de Piñeiro de Sabell, e os seus evanxeos os da tradición nacionalista, xa sintetizada no *Sempre en Galiza*, non os libros apócrifos inspirados na filosofía alemá. Morreu en Madrid en 1988, tras uns últimos anos durísimos no persoal, e foi enterrado no esquecemento en Ourense, coa presenza duns poucos amigos fieis como Bautista Álvarez.

Coincidindo co 75 aniversario do seu desterro ou –para ser máis preciso– do inicio do seu exilio español, quixemos traer ás páxinas de *Terra e*

Misa por Rosalía en San Domingos de Bonaval, Compostela, o 25 de xullo de 1955. Entre outros, Otero Pedraio, Xesús Ferro Couselo, Domingo García Sabell, Ramón Martínez López, Xosé Ramón e Fernández Oxea, Xaime Illa Couto, Xosé María Castroviejo, Francisco Del Riego, Valentín Paz Andrade, Manuel Peña Rey, Uxío Novoneira, Manuel María, osé Mosquera Pérez, Fita Bustamante, Caamaño Bournacell, Ramón Cabanillas (fillo), Sebastián Martínez Risco, Luís Viñas Cortegoso, Leuter González Salgado

Tempo unha escolma de textos de Xosé Ramón e Fernández Oxea, neste caso inéditos, na dupla intención de contribuírmos á rehabilitación da figura do seu autor, mais fundamentalmente de divulgar os debates políticos que se deron no nacionalismo que nos precedeu e a vontade das xeracións anteriores de dotaren o noso movemento dun corpo doutrinal de seu que, posteriormente, será a base sobre a que se articula o nacionalismo contemporáneo a partir dos anos sesenta. O primeiro dos traballos é unha conferencia que, so o título dos *Movementsos nazonalistas na Europa actual*, se pronunciou en Maceda en xullo de 1931, e o segundo é unha carta, até agora non publicada, remitida polo Presidente do Partido en Lugo ao Secretario Político nacional, Daniel Castelao. Un terceiro texto, datado en novembro de 1944 recolle os criterios que segundo o noso home debe rexer a política de selección de cadros do Partido Galeguista na etapa da clandestinidade, analizando os criterios que deben cumprir os dirixentes así como os debates que se vivían naquel momento entre os nacionalistas do interior. En definitiva, estamos diante dos documentos dun dirixente partidario, dun home que “reflexiona para a acción”, que diría Lenin, e, xa que logo, cunha vocación teórica sen motivacións ornamentais e aínda menos academicistas, senón que partían da necesidade de dar corpo á acción concreta, en definitiva un *modus operandi*, que chega a hoxe na obra dos seus continuadores, esta directamen-

te vinculado á vontade do movemento nacionalista de ser útil e incidir na realidade práctica. A lectura dos documentos que poñemos á vosa disposición daranos unha imaxe non deformada do que fomos e do que somos, unha visión precisa dos núcleos centrais do que foi o nacionalismo nas primeiras décadas do século XX e tamén como os núcleos reitores daquel movemento seguen a ser os do nacionalismo de hoxe, en definitiva que contamos cun pensamento de nos, que o proceso de definición ideolóxica respondeu a aquilo que escribira Mariátegui, “nin calco, nin copia”, e que o galego, ao igual que a totalidade dos movementos de liberación nacional do mundo, tomou como punto de partida os seus clásicos, “os nosos admirados populistas”, que diría Frantz Fanon, ou, se quer doutro xeito, tal como afirmaba Bautista Álvarez, na sesión de apertura do XII Congreso da UPG: “Se os cubanos ao lado de Marx puxeron a Martí, nos colocamos a Alfonso Castelao”.

Non é a nosa intención demorar máis a lectura destes documentos, do que estas liñas non son máis que un mero introito. Mais reparade, iso si, como os nacionalistas dos anos 30 cuestionaban xa o proceso de construción europea que xa estaba na axenda política do momento, a simpatía coa que ollaban para a Revolución soviética, o carácter interclasista e frontista do Partido, mais cunha clara orientación de esquerdas e, no caso do noso home mesmo comunista, a caracterización do internacionalismo e a crítica

á súa concepción abstracta cando non se vincula ao nacionalismo, a consideración do nacionalismo como un movemento emancipador vinculado a un proxecto de transformación social cuxo suxeito deben ser as clases populares, a definición da Galiza como nación e, por conseguinte, o seu dereito a soberanía, e a defensa férrea do idioma, como elemento central do noso carácter nacional. O idioma será unha preocupación constante no actuar de Ben-Cho-Shey, cuxa practica si foi monolingüe, tanto na dirección de gañar novos espazos para o uso do idioma como na preocupación por un uso correcto do mesmo, preocupación que o levou a ser a primeira persoa que publicou un artigo en lingua galega na prensa do Estado após o alzamento fascista, concretamente o 25 de abril 1947 en *La Noche* de Compostela. O nacionalismo galego ten todo un patrimonio doutrinal en bo estado hoxe agochado presto para o uso, ferrados de sapiencia dos nosos devanceiros contrastados na práctica política abandonados por descoñecemento, fanegas de experiencia acumulada que fan vellas as achegas da politoloxía de hoxe, elaboracións teóricas cheas de actualidade esquecidas por soños dunha noite de verán, elaborados co copiar e colar do último berro da intelectualidade de moda. Nós, como Suárez Picallo en carta crítica a Piñeiro, afirmamos que: “Non é posíbel a galeguización da nosa patria se non lle achegamos aos nosos compatriotas as ensinanzas dos que nos antecederon na loita” ■

Ben-Cho-Shey

Os movementos nacionalistas na Europa actual

Conferencia de xullo de 1931

Grande é o desacougo que o meu espírito sinte o chegarme a falarvos dende esta tribuna, pol-a que tantos homes de mais sabencia que eu teñen desafiado.

De certo que é ben grande o meu atrevemento; incomprendible si se ten en conta a enorme difrencia que hai entre o público culto que me escoita y-a miña cativeza e falla de preparación.

Si o vir eiqui hoxe matinales ouvir unha grande peza oratoria, ou tedes mentes de escoitar unha conferencia chea de erudición, ou adornada con magníficos floripondios literarios, confésovos dende agora mesmo que vindes trabucados. Eu dareivos o que pode dar de si un escolante rural, un home de espírito curioso e de corazón acugulado ó amor á nosa Terra que se daría por moi satisfeito si fora capaz de podervos transmitir un anaco de emoción galleguista que garda no seu peito; si tivera a virtude de contaxiarvos o fervor conque sinte a causa da resurrección de Galicia.

Galicia, esta nosa terra tan querida e tan aldraxada por propios y-estranos; esta nosa nai que logo vai deixar de ser a borrallenta pra porse a cabeza de total-as nacionalidades peninsulares pol-o esforzo y-o agarimo dos seus fillos que por ela loitaremos e pra ela temos de conquistar os dereitos que no devalar dos séculos lle foron roubando.

Mais pra eso compre que todos fagamos un esforzo, que todos poñamos a contribución a nosa vontade e que traballemos e loitemos con fé cega, con fé ardente pra conquistar a redención de Galicia que en cabo ha de ser a nosa propia redención.

Levamos catro séculos de asoballamento, catro séculos de colonización, catro séculos de un constante dispregio da nosa fala, do noso traxe, das nosas costumes, dos nosos produtos. Y-é preciso que esto se acabe como se acabou na Irlanda, na Polonia, na Ukrania y-en total-as nacións

Público asistente ao mitín no Concello de Taboada, na campaña do "Si" polo Estatuto de Autonomía, celebrado o 7 de xuño de 1936

europas que hoxe gozan de liberdade gracias a loita constante dos seus fillos, que non recuaron nin ante o sacrificio da vida.

E porque a historia do istes movementos libertadores das nacionalidades europeas é tan exemplar, quéroa taguer eiqui pra que nos sirva de modelo, pra que si na loita que temos que soste cos intereses creados en defensa da liberdade de Galicia padecésemos mágoas e sofrisemos persecucións, nos lembremos do moito que loitaron e padeceron os pobos que, sendo hoxe libres, viviron días amargurados de tiranías feroces e imperialismos asoballadores. Pra que non coidedes que nos somos un caso único no mundo, e pra que deprendades que os pobos que teñen alma, os pobos que aman a súa lingua y-as súas tradicións, os pobos con espírito cidadán, faise-lles xusticia e reconócenselles os seus dereitos, sempre que sexan capaces de sabelos esixir.

Eis o remedio. Ter concencia dos dereitos de cada un e facelos respetar.

Esto é o que cabo de moitos anos de costante loita conqueriron todolos pobos europeos que hoxe gozan da plenitude dos seus dereitos.

O falar de todas e cada unha de istas nacionalidades ocuparía un tempo do que non podemos dispoñer, e por eso limitareime a aquelas que, por estar mais preto de nos, pol-a analoxia das circunstancias políticas e xeográficas en que se desenrolaron nos merecen mais intrés, e tamén porque con ocasión dos meus viaxes son as que conozo millor y-as que poiden observar de preto dándome conta do fervor y-o entusiasmo que os seus fillos puxeron na conquista das súas reivindicacións históricas e cívicas.

Bélxica, esa pequena nación que foi pasmo do mundo pol-a heroica resistencia que durante a Guerra europea soupo opoñer o militarismo alemán, é un estado composto por

Nesta páxina: Ramón Piñeiro, Lugrís, Ben-Cho-Shey e Pura Vázquez. Na páxina da dereita, fotografía feita por Ben-Cho-Shey no Val do Mao. A 1ª á esquerda é a súa muller, Isabel Algarra; o seu anfitrión, Eugenio Campo, coa súa familia

dous pobos de raza e fala diferentes: o walon y-o flamenco.

Fai agora un século o Estado belga quedou constituído por obra e gracia de esa gran argalleira universal que se chama a Diplomacia. Mais dende o primeiro día viuse que aquilo era unha cousa artificial e foron os flamencos os que, considerándose preteridos trataron de recadar para a súa lingua igoaldade da dereitos co a francesa que é a oficial do Estado.

O problema pra os flamencos tiña grandes analoxías co noso. En Flandes os señoritos tiñan por mais fino o falar francés, y-os burgueses despreciaban o flamenco porque dicían que era o lengoaxe dos traballadores e dos criados, que ven a ser o mesmo que nos acontece a nos cos ricos analfabetos e cos señoritos cursis que pasean a sua vagancia pol-as ruas das nosas vilas e cibdades. ¡Tampouco lles serve o galego pra espoñer as grandes ideas que lle brincan nas suas testas valeiras!

Pro esto non foi reparo pra os patriotas flamencos, non que, servíndolle de aguillón, estimulounos a seguir loitando pol-o trunfo dos seus ideás que pouco a pouco foron ganando terreo nas esferas oficiaes.

Asi no ano 1850 conqueriron que se lle eisixise o coñecemento do idioma flamenco os empregados provinciais de Amberes; catorce anos mais tarde tiveron iste mesmo trunfo no municipio amberés, y-o ano seguinte xa lograron que o flamenco fose declarado idioma oficial na provincia de Amberes.

Non se pararon eiqui os defensores da causa flamenca e por aqueles dias veu darlles a razón un emocionante erro xudicial que se cometeu con dou paisanos flamencos. Acusábanos de un crimen tremendo e compareceron diante do tribunal que os habia de xuzgar. Ningún dos dous acusados sabia o francés e d'iste xeito non poideron entender o que decían o Presidente, o Fiscal y-os defensores.

Rematou o xuicio oral e foron condenados a morte. E cando xa se habia cumprido a triste sentenza, velei que se presenta o verdadeiro culpable confesándose autor do crime.

Ante a terrible inxusticia ergueuse todo Flandes n-un formidable movemento de protesta e pideu enerxicamente o uso da lengoa flamenca nos tribunales do país. A razón impúxose os gobernantes e dende entón ordeouse que nas causas criminales se usase o idioma do acusado.

Diante de iste feito histórico, sucedido n-un país de condicións lingüísticas parellas o noso, eu pregunto: ¿Cantos erros xudiciales se terán cometido nos tribunales de xusticia galegos? ¿E que todos nos non coñecemos anécdotas de trabucamentos nos interrogatorios a que son sometidos os nosos paisanos por funcionarios que desconocen a nosa lengoa? ¿Podríamos asegurar que adeministran xusticia os xueces que non entenden a fala dos testigos e dos procesados? Velai un dos grandes argumentos en favor da reivindicación da nosa fala.

Os flamingants souperon aproveitar a ocasión que se lle presentou, e dende aquela as victorias fóronse sucedendo mais apresa do que iles mesmo podían matinar. Primeiro esixíuse-lle o coñecemento do flamenco a todol-os funcionarios públicos de Flandes; logo fíxose usual nas escolas a lengoa flamenca; despois estableceuse o ensino de ela nos Institutos; mais tarde declarouse obligatoria en todo o país, e, derradeiramente, adoptouse o bilinguismo nos Tribunales, fundouse unha Academia de Lengoa flamenca e crearonse teatros adicados a representar obras no idioma do país.

Non cabe dúbida que a loita foi grande e continuada, en fin de contas os flamencos viron o trunfo dos seus ideais hoxe, por calqueira parte de Flandes que se vaia, pódese ver como o idioma flamenco ten igoaldade de trato co francés.

Eu poiden ollar como n-aquil país os letreiros das oficinas, dos edificios

públicos e hastra os das rúas están escritos nos dous idiomas; as moedas levan inscricións nas dúas lengoas; o xornal oficial que fai as veces da nosa Gaceta, imprentase a dúas columnas: unha en francés y-outra en flamenco, y-en fin, hasta os oficiais do exército belga se lles esixe que sepan falar o flamenco.

Hai en terras de Flandes tal amor e devoción pol-o seu idioma que chega a contaxiar as persoas alleas o país. Eu lémbrome agora de un feito que presenciei na incomparable e poética cidade de Bruxas. Celebrábase un concerto n-un magnífico xardin de aquela vila de engado. A música era a dos Exploradores, y-arredor do templete apretábanse centos de persoas que escoitaban con intrés as pezas que tocaban os rapaces. A o final a música deu en tocar unha especie de marcha, y-eu vin como todas as cabezas se descubrían, como as xentes se erguían das cadeiras en que estaban sentadas y-as caras se transfiguraban. Eu mesmo fiquei parado e candoaquelo rematou aplaudin como eles, e con tal calor o fixeron que a música repetiu. Entón crebouse o silencio y os espectadores romperon a cantar; eu non entendía o que cantaban, pro había tal forza n-aquelas voces, puñan no canto unha fé y-un entusiasmo tal que me sentin arrebatado.

Pregunteille a un home novo que estaba a miña veira e coa voz rota pol-a emoción díxome somentes: ¡É o himno!

Confésovos que se me engradaron os ollos e que n-aquel intre as miñas lembranzas viñeron eiqui, a esta nosa terra pra a que eu desexaría unhos fillos que a confesasen e a defendesen con aquilo fervor.

Pro con ser significativo este feito aínda me reservaba outros mais emocionantes a cidade dos lagos y-os canles embruxados.

E costume nos países do Norte da Europa de dar concertos co as campañas que gardan as outas torres das catedrales ou dos *befroi*. O de Bruxas é un dos milleros do país e vese en toda a chaira de Flandes. Con ocasión das festas do Toisón de ouro poiden presenciar un dos espectáculos mais arrepiantes de emoción que vin na miña vida.

O carrillón do *befroi* daba un concerto de música escolleita que abundaban as composicións do país; a inmersa plaza que se abre os pés estaba ateigada de un publico que escoitaba con relixiosa unción os sons que do outo da torre descían sobre as nosas cabezas en singular bautismo musical. O estridor das trompetas misturado co a suavidade das voces y-a dozura das campañas facía un conxunto de unha harmonía maravillosa. Houbera un desexado rubir o ceo envolto n-aquilo sudario impalpable. E cando o ánimo estaba xa preto do éxtasis velai que o *befroi* aparece roxo, como si un incendio terrible o fose devorar. A campana solemne soaba maxestosa como pedindo auxilio, y-o carillón, axudadas

trompetas y-arrepuxada pol-as voces da xente que enchía a plaza, entoaba o himno flamenco. Endexa-mais agardaba ver un cadro de maor grandeza, nin que mais fundamente fora o meu ánimo. Aquelo era a voz de Flandes que tomaba corpo, e rubia o ceo como unha oración, como unha demanda; cando un pobo sabe sentir así, cando un pobo sabe cantar de iste xeito, Dios escoitao, y-os homes fanlle xusticia.

Foto de mediados dos 60, na Casa de Campo de Madrid após un acto reivindicativo a favor da liturxia en galego na que están presentes, entre outros, Ben-Cho-Shey e algúns militantes e simpatizantes da UPG en Madrid como Carme Graña, Reimundo Patiño e María, Manolo Conde e Cuqui, Xosé Soto (Pepiño da gaita) e Mari, Bautista Álvarez, Lois Diéguez, Vicente Vázquez, Pilar Allegue, Fernando Campos e Sabela Pita

O amor a lingua vernácula e tal en terras de Flandes que, nas escolas de anormales, emprégase o uso do flamenco con exclusión de todo outro idioma. Eu vin y-escoitei falar en flamenco as nenas xordo-mudas do Colexio de Amberes, xordomudos de Bruxas y-os anormales de Gante. Quizais esto vos pareza unha eisaxeración, pro a verdade é que nas escolas de xordomudos, nas de cegos e nas de anormales mentales tanto de Bruxas, como de Gante, como de Amberes o ensino faise na lingua nai, que é a mais indicada baixo o punto de vista pedagóxico, moito mais si se ten en conta que os anormales, por iste feito, son seres mal dotados; individuos que teñen en deficit as suas facultades e que pol-o tanto son capaces de un menor esforzo. Si este pequeno esforzo se emprega en ensinarlles un idioma que non han de falar na sua casa unha vez saídos do colexio, perden o tempo os rapaces y-os mestres. Esta razón que guiou ás autoridades belgas pra prescindir do francés no ensino dos anormales, debía ser tida en conta pol-os nosos governos o legislar n-esta materia, pois o ensinar a falar en castelán a un neno xordomudo que vai a vivir toda a súa vida n-unha aldea da nosa terra, é conde-

nalo o aislamiento e facerlle faguer un esforzo inutil.

Deciavos denantes que un dos meios e que se serviron os flamencos para o espallamento y-o ennobrecemento da sua lingua foi o teatro. Y- agora lémbrome de outro espectáculo que ollei n-unha das vilas flamencas de mais enxebrea.

Camiñaba eu sin rumbo pol-a encrucillada de ruas cheas de engado e recendentes de poesía; a cibdade somellaba deserta, y-escoitábase o ecoar dos meus pasos devolto pol-os muros que outrora foran testigos das falcatruadas dos soldados españoles; n-unha reviravolta, que ameazaba ser canella sin saída, dei con unha praza mistura de bosque e de xardin, atei-gada de unha xente tan quedíña que se podían tomar por figuras de cera de algún museu. Tal era o silencio y-a devoción con que estaban. Calqueira houbera matinado haber dado n-un espectáculo relixioso; y-algo había de esto. Aquela praza era un teatro da natureza onde mozos e mozas da millor sociedade representaban a tal hora unha peza dramática pol-o estilo dos autos sacramentales. A representación facíase en língua flamenca, asegún poiden saber, os artistas eran membros de unha sociedade de

amigos da fala. Puxeron aquela tarde varias obras de curta duración e de grande intrés, y-o final da festa o público ergueito e co meso entusiasmo que xa tiña visto outras veces, rezou millor que cantou aquel himno que por todo Flandes me saia o camiño como unha manifestación da conciencia flamenca e como un exemplo a imitar en Galicia.

Somentes contando con un espírito cibdadán como o que teñen estes pobos, que con tanto coidado saben gardar y-esixir os seus dereitos, se pode chegar a un trunfo total das ideas, y-este tivérono os flamingants co a flamenquización da Universidade de Gante que n-istes derradeiros tempos apasionou o pobo belga.

Faleivos hasta d'agora do movemento nacionalista flamenco cuia principal arela, ou millor dito a única, estriva na reivindicación da sua fala postergada oficialmente polo francés; pro vos ben saberes que as nosas aspiracións galeguistas non se reducen o problema importantísimo da fala. Non, nos que debemos gabarnos de conocer millor que os políticos seu-dogalegos as necesidades do noso país, sabemos que ademais da cuestión do idioma hai a cuestión agraria, y-o problema mariñeiro, y-a sangría

emigratoria, y-a falta de comunicacións, e a desigualdade sanitaria, y-a carencia de transportes pra os nosos gandos y-os productos, e mil e mil anqueiras mais que todol-os días se repiten ante a indiferencia dos gobernos centralistas, e que somentes se poden resolver de un xeito lóxico con un criterio exclusivamente galeguista.

Mais denantes apuntar solucións compre que vos reseñe brevemente o calvario de outra nación oprimida, de unha nación celta como a nosa, de chao verdecente como o noso chao, e a cuias costas bretemosas chegan alentos da saudade galega envolvementos nas tépedas ondas da corrente mariña do Gulf Stream. Falo de Irlanda, da mártir das nacións, do país que centos de anos denantes do nacemento de Cristo foi poboado por xentes saídas de Galicia a cuio fronte iba o caudillo celta Milesius, fillo de Breogán.

De este pobo de quen dixo Goldwin que ten a historia mais triste de total-as historias, xa que durante sete séculos non foi mais que unha serie ininterrumpida de loitas, matanzas, asesinatos, malos gobernos, guerras civís, asoballamentos e miserias.

Irlanda, que foi a esclava de Inglaterra hasta os nosos días, pelexando pol-a súa liberdade tiña planteados tres problemas decisivos na súa existencia como nación: a fala, a relixión y-a propiedade agraria.

Fixareime agora somentes no derradeiro, pois é o que ten mais parecido co a situación agraria de Galicia, e de que, pol-o tanto podemos sacar mais ensinanzas.

Inglaterra, domiñadora da Irlanda, impúxolle a esta un réximen de escravitude y-oprobio. Os irlandeses católicos foran desposeídos dos dereitos relixiosos, civís, políticos y-económicos.

As confiscacións tiñanlle arrincado os irlandeses a propiedade das súas terras. Os labregos de Irlanda eran simples arrendatarios da terra que traballaban, e tiñan que reconecer como propietarios os señores ingleses a os que tiñan a obriga de pagar fortes sumas pol-a renda. De iste xe-

Centro Gallego de Madrid, 11 de xuño de 1966: estrea de "A comedia da oliña" polos alumnos do curso de galego. De esquerda a dereita, sentados, Luís C. Coello, Xosé García Caral, Mariano Martín García e María del Sol Vázquez Varela. De pé: Xosé Ramón e Fernández Oxea, Tito Vázquez, Pilar Allegue Aguate, Ayuco (xaponesa), Xosé Roca López, Pilar Torres Baamonde, María Luísa Vide Ocampo e Gonzalo Araujo

to os labregos irlandeses traballaban somentes pra facer ricos a os nobles ingleses. Por si fora pouco aínda tiña que pagar diezmos a eirexa protestante, a pesares de non sela súa.

Os señores podían botalos das terras por calqueira motivo, valendose de leises inxustas e inicuas.

Esto foi a causa de unha grande miseria e de que en vinte anos houberese catro longos periodos de unha fame desoladora. A fame abriulle paso a desesperación, y-os labregos xa fora de si botáronse sobre os seus tiranos e deu comezo unha era de terror que trouxo como resultado a fuxida dos señores ingleses a súa terra.

Un xornal de aquil tempo xuzgaba a situación de Irlanda decindo: "Os crímenes agrarios irlandeses foron o resultado inevitable, non de unha dosis de pecado orixinal na natureza humana dos irlandeses, sinon de un perverso sistema de goberno, que se negou a escoitar as reclamacións legais. Os crímenes agrarios son, polo

tanto, a resposta salvaxe da natureza humana, asoballada y-aldraxada hasta mais a dos límites que pode resistirse. As mesmas causas habrían producido idénticos efectos en calqueira país da Europa".

A lección foi dura pra os ingleses, pro a pesares de isto cabe preguntar: ¿Houberan trunfado na súa xusta rebelión os agrarios irlandeses de teren estado solos? E mais que probable que non. Pro entónces xurdiu o movemento fenian que foi outro movemento de desesperación polo que os fervientes e abnegados patriotas irlandeses véndose xa impotentes pra sacudiren de riba de si o xugo inglés, cansos xa de persecucións e asoballamentos, lanzáronse como bichos acorralados, pol-o camiño do terrorismo e da venganza, nin recuando nin ante o crímen.

Os fenianos habíanse proposto aterrorizar os ingleses facerlles pagar con sangue os dolores da probe Irlanda, pra elo non reperaron en medios queimando edificios, provocando cando motins, poñendo bombas e asesinando ingleses.

Do outo espírito que guiaba os fenianos, e da súa grandeza de miras da idea o xesto incomparable de Allen, de Larkin e de C'Brien cando subiron o patibulo donde foron executados por haber acometido a policía de Manchester. Denantes da súa morte dirixíronse o tribunal que os xuzgou y-en actitude serea, digna e valente dixéronlle: "Idenos mandar a presenza de Deus: estamos preparados pra

Desde logo, non é posible votar a ningún candidato de dereitas que, en Lugo especialmente, representen o caciquismo secular e o caciquismo vergoñento. Por principio, os galeguistas somos inimigos naturais dunhas dereitas consustanciais co cesarismo centralista das dinastías estranxeiras que asoballaron a multitude variedade ibérica.

De sempre, as dereitas foron en España imperialistas, antidemocráticas, antiautonomistas, antigalegas. Agora—paradosticamente—o son máis. A política que víderon desenrolando sobre de Cataluña e de Euzkadi no fíeno máis, síñlica a recidiva virulenta d-un revellido concepto monárquico, que tiñámes dereito a soldar cañado pol-a inmorredoiro 12 de Abril.

Contra esta política, encetada en España e singularmente destacada en Lugo dende as eleccións de 1933, seguimos estando os galeguistas. E seguiremos. Diputados forasteiros, que sinron tratados ruinosos pra nosa economía labrega; que nin nos conocen, nin nos aman, nin nos comprenden; que veñen a outar da oligarquía caciquil local—prorrogada por torpeza republicana—o regalo d-un acta; todo eso, endexamais.

Os nosos afillados, os nosos simpatizantes deberán volar, feita exclusión de todal-as dereitas, as candidaturas que esleñan nomes de auténticos republicanos, que, pol-o menos, teñan capacidade de galeguización.

Algo mais que episodio electoral.

O «Partido Galeguista» fén acreditado que é insobornabel ao destino. Ningún dos seus «Grupos», pois, pode recibir desalentos por unha incidencia de política baixa de telto.

A nosa misión é algo máis que un simple e divertido episodio electoral. A cumplila camiñamos.

Teñen definido os nosos mestres, que a política síñlica pro Galeguismo un accidente, un meio, unha circunstancia que non nos foi posible afastar na procura de crear unha conciencia autóctona—smba civildade ergueita que nos póna en camiño de restaurar a nosa colectividade nacional. Importunos eso. O demais, si de algo sirve, é de estímulo pra aguilloar o noso traballo, motorizar a nosa fé e afondar a nosa esperanza.

Galicia é o noso sono. Ledamente, modestamente, incansabelmente, seguiremos labouando por Ela con aires renovados cada día. Alumbáanos a absoluta seguridade do noso trunfo da mañan, mais ou menos lonxano. O exemplo anda xa por España.

Teemos unha idea, un sentimento, una convicción. Pero si non abundara con eso pra continuar adiante, outro pulo nos empurraría con intima forza inasgotabel: o cumprimento do noso deber.

Lugo, 11 de Febreiro de 1936.

Pol-o "Grupo Galeguista" de Lugo

O SECRETARIO,

Servando Gómez Aller

V.º P.º

O PRESIDENTE,

Xosé Ramón e Fernández Oxea

Tip. Moucero—Lugo.

Abaixo, Ben-Cho-Shey atendendo a caseta de Galaxia na Feira do Libro de Madrid

elo. Non nos arrepentimos de nada, non rectificamos nada. Soio nos resta decir: ¡Dios salve a Irlanda!”

Con un espírito tan sublime como o de istes homes que así sabían morrer ofrecendo a súa vida en holocausto da patria asoballada, forzosamente habíase de conseguir o trunfo aunque os inimigos fosen xentes de temperamento tan frío e corazón tan seco como son os ingleses.

Y-en efecto os gobernos da nación opresora foron pouco a pouco reconecendo a xusticia das reclamacións irlandesa y-unque as máis das veces as milloras foron otorgadas ante a forza dos argumentos irlandeses, estos chegarón a conquistar a tan ansiada autonomía e con ela, a solución do problema agrario devolvéndolle a terra a quen a traballa y-establecendo un réxime cooperativista que conviria adoptar e fomentar na nosa terra.

¿Non vedes no problema agrario de Irlanda un grande parecido co problema agrario galego? Eiqui tamén tiñan os labregos que pagar fortes rendas a señores que endexamais se preocuparon das terras, e que as máis das veces non sabían con seguranza onde caían. De Galicia tamén tiñan fuxido os que pol-a forza da costume aínda se seguían chamando de nobreza e habían deixado as súas propiedades en maus de administradores rabuñeiros namentras iles gastaban sin tino por aparecer opulentos e por darse o gusto de ser criados do rey.

Por calqueira sitio que botemos unha ollada, veremos na nosa terra a

confirmación de esto que digo. Nos castelos hoxe medios esborrallados, que algún día serviron de defensas a moitas das nosas vilas, e que as máis das veces foron o orixen de elas, viviron n-outros tempos señores que quizais se preocuparían das terras que os rodean e se darían conta das penalidades e das necesidás dos seus traballadores e rendeiros. Aquí os homes, ben que mal, poden alegar algunhos títulos de propiedade sobre as terras, xequera fose pol-o dominio que lle daba o feito de pasear a cotío por elas. Pro ¿podían decir o mesmo os descendentes de aqueles, que nin de lonxe conoían o país, que por unha absurda lei foroal seguían cobrando ata hai pouco unhas rendas

que xa deberan estar caducadas hai tempo por extemporáneas e por estar pagadas con exceso?

En conciencia coido que non.

Pro n-iste caso os que traballan as terras pódense facer donos de elas aunque teñan que pagar rendas e foros. Y-esto non sucede en todo Galicia.

Alá pol-as outas terras de Melide e da Arzúa hai grandes extensións de terreos que pertencen a donos ausentes do país. Os labregos de aquelas terras non son propietarios e sin embargo trabállanas. Eiqui tedes un caso parello o que vimos de ver que había na Irlanda.

Nos temos que loitar por forza contra de iste absentismo; temos que defender o reparto adecuado ou a

millor distribución de aquelas terras cuia propiedade detentan indibidamente xentes alleas o agro, y-estamos obrigados a procurar que a terra sexa para quen a traballa.

Pro convén que denantes de seguir faga unha aclaración que estimo necesaria. E mais que probable que entre os que agora me escoita haxa xentes de ideas burguesas, elementos das dereitas a quen es istes postulados que veño de espoñer lles parezan escesivamente radicaes. Eu non vou a criticalos por eso, pro como das miñas verbas poideran deducir que o galeguismo é un ideal comunista, compre que deixe posto moi en claro que isto non é así, que no galeguismo caben total-as ideas que se encamiñen a millora y-a redenzón da Galicia asoballada, e que si na miña conferencia podo chegar a conclusións que a moitos lles parezan demasiado avanzadas, isto non quere decir mais que eu, como galeguista, estou situado nas forzas de choque, nas primeiras liñas da esquerda, pro non por eso deixo de lle dar todo seu valor a retaguardia, porque comprendo que n-un país ben orgaizado, o progreso ha de sel-a resultante de todas as forzas da dereita, da esquerda e do centro que cooperen a millor consecución de iste fin, é decir, que os que amamos a nosa terra, debemos axuntarnos todos esqecendo difirencias de interpretación, e procurar por todol-os meios o noso alcance que o pobo renaza e se eduque politicamente.

Do mesmo xeito que non é o menciñeiro o que cura a un doente, sinon que é iste, é a súa natureza a que reaccionando contra da doenza recobra a saude perdida, do mesmo xeito repitovos, a curación das nosas enfermidades políticas e cívicas, non se ha de facer por milagre, nin moito menos pol-a aplicación do unguento marelo que veña ofrecernos o primeiro gabeante que a nos se chegue na procura de unha acta de diputado. Ise miragre, isa curación maravillosa débemola de facer nos, que somos o pobo doente, reaccio-

nando contra da apatia e contra da falta de civismo, co a axuda de unhas gotiñas de amor a Galicia que nos farán sair trunfantes de esta doenza que pol- grave, hai veces que se somella a morte.

Aló no centro da Europa hai outro pobo eminentemente agrario que, somentes despois da Gran Guerra, chegou a ver cumpridas as suas aspiracións de gobernarse a si mesmo, como un pobo libre. Iste pobo é o checo, donde a poboación labrega representa moi cerca do 50% da totalidade dos habitantes.

Os checos viñeron sufrindo durante mais de cinco séculos a tiranía alemana; y-o idioma checo, que no século XIX fora declarado oficial na Bohemia, na Moravia e na Siles foi constantemente perseguido pol-os asoballadores durante toda a Edade Moderna. No século XIX iniciouse un renacemento literario que tivo que loitar con todol-os obstáculos que decote opoñen os dominadores os pobos escravizados.

Tamén na Bohémia, e sobre todo na Moravia, habia planteado un serio conflito agrario, moi somellante o da Irlanda y-o noso. Abondaban ali os latifundios y-era corrente o absentismo dos propietarios, que deixaban

as terras en maus dos labregos os que explotaban inicualmente.

Os patriotas checos tiveron que loitar bravamente contra da burguesia alemana, conservadora e imperialista. No seu programa tiñan dous problemas pol-os que combatian a vida ou morte. Eran os dous problemas que decote vamos vendo planteados en todol-os pobos asoballados; en total-as nacionalidades europeas que sofren a colonización de outras razas mais absorventes: a libertade da terra y-a libertade da fala.

O enemigo contra quen tiñan que pelexar os checos era d'abondo forte pra que lles quedase a esperanza de trunfar algún dia; e con todo, firmes no seu camiño, traballaron sin descanso hasta que nos nosos dias amañeceu pra iles un abreinte de xusticia; abreinte roxo, tinguido pol-o sangue dos millóns de homes que a verteron en defensa da libertade.

O tratado de Versalles reconeceu a personalidade da nación checa y-entón tiveron solución os problemas da terra y-os da dignidade cibdadana.

A terra foi de entón acá pra quen a traballa, como é de xusticia que se faga, y-ademais as leiras consideranse como un instrumento de traballo, e pol-o tanto non poden ser embargadas.

Nesta páxina e nas seguintes vemos fotografías da Campaña de propaganda a favor do si no plebiscito do Estatuto de Autonomía. Tomadas nas rúas de Lugo en xuño de 1936

Velei tedes o exemplo actual de outro pobo que trunfa porque soupo defender con dignidade os seus dereitos, e porque tivo valor para loitar hasta conquistar a total reivindicación das suas tradicións. E como istes casos que acabamos de ver, xiquera sexa de moita presa, poderían axuntarse o de Polonia, y-o de Lituania, y-o de Ukrania, y-os tantos outros que hoxe poden rexirse a si mesmos por haber chegado a maior idade como pobos.

Mais xa sabedes que a maior idade non se consegue somentes por ter cumprido un tempo determinado, sinon que unha vez chegado a il hai que demostrar que é un capaz de rexerse a si mesmo, e que non lle compren tutores, nin curadores. Y-esa é a nosa laboura; a de educarnos como cibdadans, a de aprender a facer uso dos nosos dereitos pra saber esixilos no seu día; a de facernos con una personalidade como pobo, oumillor dito, a de recobrar a que en mala hora perdimos por deixadez. Y-esto consiguiese con vontade: hai que querer, e hai que querer facer.

Habrédvos decatado como o denominador común de todos os movementos nacionalistas é a fala. Terán n-unha parte o problema da terra, haberá n-outra a cuestión relixiosa, un pobo loitará por unha reivindicación social, outro farao por diferencias de raza; pro sempre a veira de istes problemas, e con mais urxencia que iles, xurde a cuestión do idioma.

O idioma ten pol-a Europa adiante unha importancia moi difícil de comprender, en pobos como o noso, que perderon a conciencia de si mesmos.

Y-é que o idioma é eso, é a persoalización da conciencia é a característica mais destacada da personalidade de unha nación. A fala é o que mais xunta ou separa os pobos, é o vehiculo do pensamento; a expresión do sentemento; a exteriorización do espírito. Pol-a fala sentimos a irmandade dos homes mais difrentes a nos; y-a fala arrédanos dos que son irmans da raza. Nos entenderémonos millor con un home negro ou marelo que

fale galego, que con un blanco que fale inglés ou alemán. ¿Porqué nos parecen tan alleos a nos os coitados emigrantes que regresan de América falando un castelán absurdo? ¿E pol-o seu traxe señoriteiro tan pouco axeitado a vida da aldea? Non. ¿E pol-a cara queimada do Sol tropical, ou pol-a ostentosa cadea de ouro falso ou pol-o loro que traen de compañía? Non: É única y-exclusivamente pol-a fala; porque ise linguaxe pampero, ou esa xerga cubana chocan co noso paisaxe, e desdicen o pé da lareira, e nin xiquera o entende a facenda afeitada a dozura da lengoa galega.

Pro isto non quer decir, ni por un momento, que o galego sirva somentes pra falarlle a facenda; nin que sexa unha lingoa de categoría inferior a ningunha outra, non digo eu peninsular, nin xiquera do mundo inteiro. Non. O galego como idioma, ten os mesmos dereitos que calqueira outro, sexa de donde sexa. E baixo o punto de vista do seu espallamento no planeta, ben sabedes que non se fala somentes en Galicia, sinon é o idioma que falan 10 millóns de portugueses, e no que se expresan 25 millóns de brasileiros, y-o que se escoita decote en toda a ruta de America; nas Azorez y-en Cabo verde; é un idioma que se emprega en Asia y-en Africa; pro que por riba de todo isto nos temos unha razón fundamental pra usalo con preferencia a ningún outro, y-e que o galego é o noso idioma.

Na psicoloxía de certa clas de mulleres galegas, dase un fenómeno

dino de ser tido en conta, pois revela canto importa o troque de lingoa y-hasta que punto leva consigo o troque de personalidade. Cando unha muller que falou a cotío o noso idioma comenza a baixar escalons no orde da estimación persoal; cando a vida a arrempecha as esferas mais baixas do vicio, endexamais a escoitaredes falar en galego. O renegar da sua fala, é como si quixera borrar pra sempre da sua conciencia a lembranza dos tempos millores, dos tempos en que os seus ouvidos castos deprendían dos beizos da sua nai os contos medonñosos y-as cantigas de agarimo. E si a unha de estas mulleres lle falades de pronto na lengoa da sua infancia, veredes como aquelas meixelas, incapaces de ningún rubor, se tinguen de roxo, como si n-aquilo momento a conciencia lle puxer diante de si toda a depravación da sua vida.

E unha lei humana que os homes pensan con arreglo o idioma no que se expresan. A iste respecto, lémbrome agora de unha carta famosa de Eça de Queiroz, na que lle recordaba a unha señora, que lle pedia un profesor de lengoas para o seu fillo, que procurase que iste falase sempre os idiomas alleos con acento portugués. De iste xeito -decía- evitará que o seu fillo chegue a identificarse nunca co francés ou co inglés, e que sexa o que debe ser sempre: portugués.

Esta é unha das causas de que os políticos que hasta agora viñeron falseando a representación de Galicia, non fixeran nunca nada en proveito da

nosa terra. Non podían facelo: falaban en castelán e pensaban en castelán; pol-o tanto pra eles tiña que ter moita mais importancia a exportación dos trigos de Castela, que a libre entrada do millo pra que poideran comer os gandos galegos; necesariamente lles había de preocupar mais o [...] que o ferrocarril Zamora-Ourense-Santiago.

Por eso nos, queremos que Galicia desperte, e por eso chamamos no corazón dos bos galegos, pra ver si responden con un xesto rebelde, e se dispoñen a cumprir co a súa obrigación de cidadáns, facendo respetar os dereitos políticos e obrigando os que aspiren a ostentar a represtandión de Galicia a que pensen en galego, e sintan en galego e obren en galego, único xeito de conseguir a solución dos nosos problemas.

Que se acabe de unha vez para sempre esa vergonza de que dende Madrid nos impoñan un deputado. O deputado débeo elixir o pobo, deben ser os electores os que escollan e decidan o representante que mais conveña. A elección ha de ser unha especie de contrato, donde si os electores dan o voto, é a cambio do compromiso formal que adquire o deputado de defendel-os intereses da terra. Namentres esto non sexa así,

y-os pobos sigan aturando a desconocidos que sin pizca de aprensión nin coñecemento dos problemas galegos se prestan a trepar en riba de nos, estarános ben merecido que nos traten como escravos e nos desprezieren como xente incivil e indigna de consideracións. Entón non teremos dereito a pedir que nos escoiten, e farán ben en negarnos a sal y-a auga, y-en expremernos os bolsillos.

Hai moita xente que, presumindo de avanzada, di que é internacionalista, chámanse os tales a si mesmo cidadán do universo sin cair na conta de que o sentimento de pátria non é una cousa abstracta, sinon que se refire sempre a unha chea de afectos íntimos, de lembranzas da infancia, de sentimentos da terra que o espírito ha de referir necesariamente a un lugar xeográfico determinado.

Os que tal din non se decatan de que para ser internacionalista hai que ser primeiro nacionalista, porque si o internacionalismo non é unha federación de nacionalidades o xeito da Federación de Repúblicas Socialistas Soviéticas de Rusia non é nada.

O mundo camiña a grandes pasos cara unha organización mais xusta. A Revolución francesa despertou o sentimento da liberdade nos pobos

americanos que sofrian a colonización da Europa. Esta gran Revolución rusa dos nosos días, que eu coído moito mais importante e de mais proveito que a francesa, tivo entre outras virtudes a incomparable de sacar do seu letargo as nacionalidades europeas que dormían baixo o asoballamento dos pobos domiñadores. Primeiro en Rusia, e como consecuencia da revolución, lograron a súa liberdade os pobos bálticos que estaban xunguidos pol-a tiranía dos zares. Mais tarde na Europa central o tratado de Versalles diulle a liberdade as nacionalidades xermanas y-eslavas asoballadas pol-os Austrias y-os Hohenzollern. Y-ahora mesmo en Asia y-en Africa os indios y-os exipcios están asombrando o mundo cos esforzos tremendos y-o incomparable espírito de cidadanía con que tratan de desbotar da súa terra a opresión inglesa.

Os grandes imperios están hoxe en crisis. A guerra europea demostrou o grande perigo que a súa existencia representa para a conservación da paz mundial, y-os homes de estado, que padecen as consecuencias de aquela tremenda catástrofe, provocada pol-o militarismo imperialista da Alemania ven a solución do problema da paz europea na formación dos Estados Unidos de Europa.

Eu coído tamen que iste seria un gran paso no camiño da fraternidade dos pobos, pro pra levar-a a cabo teñen que conseguir denantes as súas reivindicacións total-as minorías na-

cionalistas de Europa. E cando todolos pobos estén satisfeitos e gocen da liberdade que hoxe non teñen, poderá ser unha realidade o proxecto dos Estados Unidos da Europa. Entón non haberá o peligro das guerras, porque os pobos pequenos son pacíficos de seu, e sabedores do triste que é o aturar unha dominación allea non tratarán de asoballar a ninguén.

Mais imos a supoñer que os Estados Unidos da Europa fosen xa un feito; que nos agora formásemos parte da federación. ¿Coidades posible que a constitución de estes Estados fose centralista co a capital en París ou en Berlín? Porque entón si algún día se nos ocorria facer unha estrada ou un tren teríamos que ir aló a xestionalo, e por moita e moi abondosa burocracia que houbese na capital dos Estados, sería imposible que en París estivesen o tanto das necesidades do pobo galego. ¿Cal sería entón a solución? Entón, y-ahora, e sempre a mellor solución é que nos nos gobernemos a nos mesmos, porque millor sabemos nos as nosas necesidás que as poden saber en París ou en Madrid.

E tanto pra o caso lonxano aínda da formación dos Estados Unidos da Europa, como pra o mais próxima

de unha nova adecuación da vida dos pobos peninsulares, estamos na obriga de prepararnos a ser cidadáns, de aprender a resolver os nosos problemas por nos sin ter que chamar a valedores alleos. E pra esto, non me cansarei de repetilo, non hai mais remedio que sentirse galegos e, como tales, capacitarse pra gobernar a Galicia.

A pouco que recordedes e meditedes na historia da reivindicación dos pobos de que hoxe vos falei, veredes que o paralelismo co caso de Galicia non pode ser maior. Galicia é un pobo colonizado por Castela hai catro séculos e os galegos suxetos a este asoballamento foron perdendo a súa personalidade como pobo, y-a falta de dignidade colectiva fai que agora mesmo haxa galegos que coidan o noso idioma de categoría inferior o castelán, e se maxinan seren mais xente por renegar da nosa fala. Lembrádevos do caso de Irlanda, de Flandes, dos Checos onde vimos que tamén houbo un tempo -o de maior rebaixamento cidadán e de máximo asoballamento- en que estes pobos se avergoñaban de falar nos seus idiomas respectivos. E sin embargo, chegaron a libertarse, pro foi cando recobraron a súa personalidade perdida.

Iste é o caso noso, é o caso de Galicia que en mala hora perdeu a súa y-alma e que agora anda a precurala sin decatarse de que a leva dentro de sí.

Que non sexamos nos como aquel desterrado de Laménai que andaba errante sobre da terra, e un día vía rapazas guapas como un sol de maio que brindaban o seu amor casto e puro a rapaces fortes coma buxos, outro día vía como nenos e os abós se xuntaban peito contra peito para axudarse a saír dos trollos do camiño, e outro día vía o fumar das chimeneas entre brétemas arrastoladas d'unha mañan d'Abri!l, ou ouvía na serán os cantos das labregas lavando pra casa-mater as suas facendas; pero nin aquelas rapazas o miraban, nin aqueles cantos lle traguían ningún lembro, nin aquelas xentes entendían as suas penas; e cando na veira do camiño, canso de camiñar sin fin, desafogaba a súa tristura, nenos e vellos bulrábanse das súas bágoas.

Como aquíl desterrado serán os galegos que non estean identificados co pensamento e co sentemento de Galicia, todol-os seus esforzos perderanse n-unha esterilidade tráxica como a de aquíl home morto sin acougar na procura de unha pátria ■

Ben-Cho-Shey

Carta a Castelao

Lugo 21 de marzal de 1936
Sr. D. Alfonso R. Castelao

Querido irman: Pra que te des conta do noxenta que é a política niste Lugo, pra que te decates de como se cumplen os pactos do Frente Popular e de como se practica a repubricanización da nosa terra, pra que logo non lle carguedes o grupo de Lugo culpas que non ten, nin nos tachedes de suspicaces, vouche dar conta das cousas que sucederon despois da xuntanza do Consello en Santiago.

Os poucos días de voltar de Compostela recibiu o grupo unha invitación de Unión Republicana, fíxate ben, de Unión Republicana pra que acudísemos a constitución do Comité do Frente Popular. O noso Grupo, que non desexaba outra cousa, foi ali pra cumprir o que se lle habia mandado. A primeira xuntanza acudiron representantes de U.R., de I.R. dos socialistas e nosos. Todos, menos o de I.R. levaban poderes pra actuar; os de I.R. deron en poñer dificultades i en obrar con unha cazurreria de cacique aldeán que a todos lles acaiu mal. Pra segunda xuntanza, que se celebrou xustamente o sábado pasado día 14, xa eran outros os delegados de I.R. pero tampouco eran os

definitivos. Acorduse ir ver o gobernador para facerlle presente que o Frente ficaba constituído e que de ali en diante se nos tivese en conta pras renovacións de xestoras que se levasen a cabo ao igual que se viña facendo nas outras provincias. O gobernador dixo que lle parecía moi ben, i-en efecto, o domingo seguinte constituíase a Xestora de Monforte, onde nós temos grupo, sin que o Comité do Frente se enterase de ren.

Despois de Monforte foi Láncara, e Rábade e Sárria e non sei cantas mais todas nomeadas a espaldas do Comité. Cando eu protestei dixéronme que o Gobernador cumpría ordes que lle daban desde Madrid. Claro que daba a pequena casualidade que por ises días xa estaba en Madrid o Sr. Diaz Villamil.

En esta situación noxenta e desagradable chegamos a onte; tratouse das eleccións municipais. A candida-

Día da Galiza

25 da Seg. Día da Galiza.

Xornada na qu'a ánima galega conculga co pasado e co porvir, fito remarcabel do actual camiñar galego, ó que amosa o seu vieiro d'un n'outro, cada vegada mais craro, mais rotundamente concreto, no evolucionante desenrolo do ser galizian, en demanda d'un mañán ceibe e fundamentais seu. Día sagro no que fai ensame de concencia a Galiza viva, a Galiza que sinte na sua carne os doores da Galiza morta, a outra Galiza que esval-se a sua personalidade na griseira umbra que proleuta a sobor de si ó veciño; intre de fondo recollemento e sentida contrizón dos «bos e xenerosos» que, diante do altare da propia concencia, alumeado pol-o atavismo da Raza (que batido, mais non abatido, ó longo dos séculos, amosa aínda ó coto reuto l-ergueito onde frolecel-a rosa, roxa de sagrefizo, da sua rexa e lindeira afirmazon), renovan a saudade acesando unha nova lampadilha a Patrea no intemo santuario, e recóbranse acadando novos azos pra acontinar na teima sagra arránxando enquivocos e co-a sua leición, asíñalando a norma e o vieiro a seguir nos días vindeiros até o fito seguinte que marcará outra estazón no longo, mais comenente *vía crucis*, car n'el forxaráse, templado no dór, o Gran Pobo Galego que virá.

¡Día da Galiza! Ó teu conxuro, cuase que fosen meigas d'arripiante santa compañía, velen encher até ategala a maxinazón, longas greas de tristesiras lembranzas, días prétos do noso pasado, e aldrexes inesquecentes que terán de non voltare endexanais, car o rexurdimento do pobo, pasenifo mais seguro, lumiosa xeira encetada pol-os «Santos Precursores» que foron na vida a Rosalía e o Pondal, o Faraldo e Brañas, o Porteiro e mais, abranguerá a Galiza inteira l-erguerá a sua concencia até a outura da verdadeira diñidade human. D'aquela, os credentes da Ideia, os termadores da fe no seu bon sino, n'un ensoño, cobizosos do tempo, e levados pol-a ilusión a longas alcancañadas, hachamos-nos no perto e derradeiro intre do conqwerimento da Liberdade, e ollamos o troque operado en todo o paisaxe da nosa vida: atuándonos de igual a igual cos outros parentes da Hespaña e cos irmáns do Portugal e da Irlanda, enchendo un posto inteiro, non, en colaborazón obrigada, un recanto, no concerto dos pobos da humanidade; alentando ceibe, sen cangas a sobor do peito co ataleguen; comendo o pan do seu propio traballo sen medo a voracidade dos bandullos alleos; e donando xenerosamente unha man e un achego a todol-os pobos do mundo.

Galegos de Lugo, en chegando ista data, pra nós sagra, e sen mais fidoos qu'o sermos vosos irmáns, pregamos-vos unha lembranza agarimosa e doce pra aqueles hérois da nosa Grande Arela, e un achego pra nós, pra facermos xuntos n'ista Diada da Patria Galega, un homaxe afervoado e sinxelo o *geos* é o *ethnos* de quen somos, procrmando d'ste xeito a todol-os ventos e rubindo por enriba de todal-as outuras, a fachenda da nosa personalidade e do noso sangue, e tamen pra comprir o mesmo tempo c'unha das leises de Deus, de: donar ensoño o que non sabe, pónndo diante dos seus ollos os coores da nosa bandeira en todal-as casas onde mora xente que ten fachenda de ser galega; e acodindo a donar proporcions e quentura os aitos populares a se celebraren n'iste día, donand'o exempro os non sabedores, e contribuíndo asína a mór brileza do limpo espello da nosa señeira, que é a de todos.

¡LUCENSES! ¡AXUDADE POR ORGULO DE GALEGOS A ESPRENDIDEZ DO VOSO DIA DA GALIZA!

O Grupo Galeguista

Fig. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20.

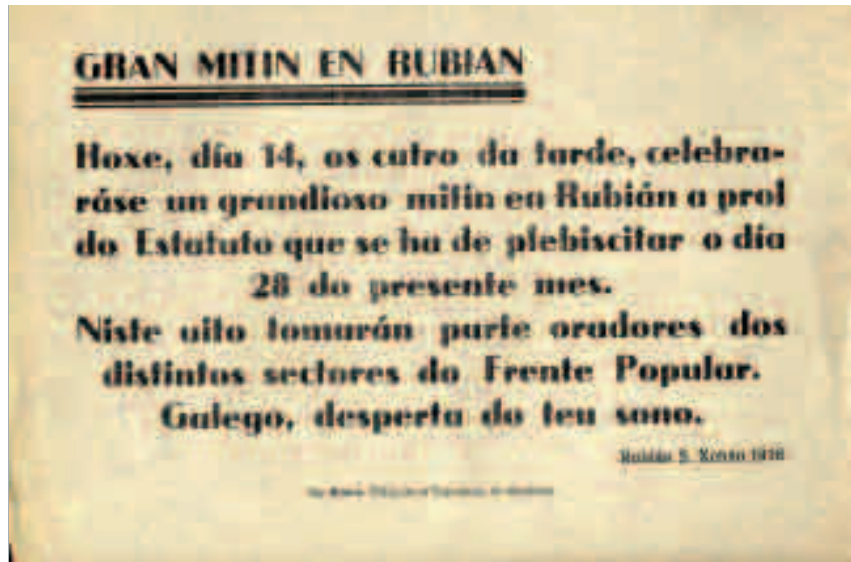
Ben-Cho-Shey co seu pai, Pío Ramón Oxea, Deputado provincial do Partido Galeguista en Ourense no ano 1936, a súa nai Matilde Fernández, a súa muller, Isabel Algarra e a súa irmá, Teresa Ramón. Foto tomada no ano 1936 en Ourense

tura de maiorías leva trece nomes; os socialistas non pediron mais que dez postos deixando tres pra que os repartísemos entre os outros tres partidos. O representante de U.R. fixo unha proposición altruista e desinteresada: 6 postos pra os socialistas, 3 para U.R., 3 pra I.R. e un pra nós. Como non houbo xeito de se entender, deixámoslos co as espadas en outo pra o luns.

Pero veleiqué que hoxe entereime de que se nomeou a xestora da Diputación pol-o mesmo xeito democrático que se viña facendo cos concellos e sin darlle tampouco representación os galeguistas. E agora eu pregúntovos, ¿é que coidades que segue sendo nosa a culpa de que Lugo non se vexa libre de caciques e de que se reduza todo a troque de un Pepe por outro Pepe? ¿E que se pode seguir dinamente n-un Comité do que non fai caso o gobernador namentres o que derixe todo iste tinglado sigue sendo o Sr. Villamil?

Eu confésovos que nunca tiven vocación política nin teño ambición nise orde, e que todo isto magoame moito. Si vos coidades que apesares de todas estas porcalladas e de todos istes desprecios eu debo continuar no Comité, fareino como un grande sacrificio da miña dinidade e doéndome moito, tanto mais, cando que coido que iste meu sacrificio será inútil e que os galeguistas non adiantaremos ren porque ista xente ten alma de cacique rural de terceira clase e son incapaces de corrixirse. Van o seu, e como o meu non é iso, e como eu coido que isto non

quere republicanizar a Galicia, nin obrar de xeito democrático, nin ter lealtade cos aliados, nin xiquera ter vegoña, por eso vos agradecería que me librásendes do tormento que para min supón o ter que aturar e tratar a xente de ista calaña.

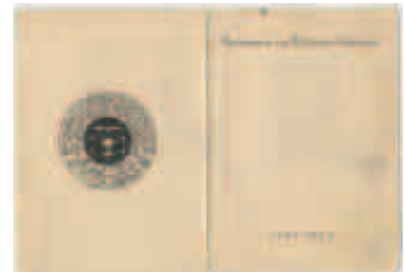
Vos xuzgades a Lugo pol-o que ocorre en Pontevedra e non hai comparación posible. Ahi dirixe a I.R. un home como Tafall que ten un senso moderno da política i é leal convosco; eiqui temos un cazurro como Villamil cheo de ambicións persoas e a quen lle ten sin coidado a renovación dos métodos vellos. O panorama político de Lugo non variou mais que nas persoas que rixen as cousas públicas; os métodos son os mesmos quizaes peores, i eso é o que non se pode aturar.

Agora vos dicideiredes.

Unha aperta cordial do teu decote irmau.

Xosé Ramón

Esquencíame decirche que na nova xestora non somentes non se nos deu un posto os galeguistas, sinón que en troque deronllo a un centrista. De donde resulta que o J.P. sigue sendo eiqui o mesmo que foi as eleccións pra deputados, e que os de centro son mais da casa que nos ■

Carta sobre a reconstitución do Partido Galeguista

Ben-Cho-Shey

Cáceres, 6 de Outubro de 1944

Coido que todos estamos conformes en que os encargos representativos do Partido han de recaer, hoxe máis que nunca, en persoas que poidan falar de igual a igual aos delegados dos outros partidos e aos que ninguén lle podía por a menor chata.

Convén asimismo que todos se lembren de que somos demócratas e que polo tanto non se pode admitir o que un señor se erixa por si e ante si en directivo do Partido, aunque o houbera sido denantes da guerra, sin contar co asenso dos que nos dirixen co beneplácito de todos nós.

A xente que nistes oito anos non haxa tido unha conducta limpa e nidia como a luz do sol; ós que por unha cousa ou pola outra estiveron en contacto cos anteriores gobernantes ou manexaron negocios ao servizo deles non poden, de ningún xeito, levar agora a nosa voz diante de ninguén. Aos que se atopan neste caso non se lles pode negar a súa boa fé nin o seu galeguismo, pro teñen que se decatar

que iste non é o momento deles e que si denantes foron concelleiros agora terán de limitarse a seren soldados de fila, namentras o Partido non poida deliberar libremente pra xustificar diante del a súa conducta parada.

O partido ten xa os seus representantes i en nome da disciplina que todos debemos gardar non se pode permitir que ninguén legalmente se abroque representacións que non ten, e que tomadas así porque sí, poñen

en grave perigo a seriedade do galeguismo diante dos outros partidos.

Pra ninguén é un segredo que ao triunfar as nosas ideas hase ir a unha revisión das fortunas chamadas da guerra e que se xurgará incluso a actuación das empresas. Polo tanto non podemos dar a nosa representación a aqueles correligionarios nosos que estén comprendidos nistes casos ou que tiveran encargos de responsabilidade nas empresas que figuran nas listas negras dos aliados.

Asi pois estimo que deben vosdes cortar de raíz as intromisións dos que veñan sin seren chamados e facerlles saber que deben obedecer aos que nos representan limitándose a cumprir co que se lles pida, cando diles se precise, e advertíndolles que non deben tomar endexamais o nome do Partido nin facerse pasar por directivos dil, para evitar as perxurios que ao galeguismo lle poideran vir de representacións tan pouco aceptadas.

Paréceme inútil o engadir que ao facer estas advertencias non me move rencor algún contra ninguén, porque nono teño; tan soio me impulsa o desexo de evitar que algún poidera chegar a confundir os intereses do galeguismo cos dos galeguistas desaprensivos que podesen estar dispostos a chalanear connosco. A experiencia distes oito anos foi moi doorosa pra que dela non tiremos proveitosos ensiños e non atinemos a distinguir o metal puro do doublé, deixándonos levar de sentimentalismos que nos perxudicarán sen dúbida.

Poidose haber sido un bon galeguista i estar incluso perseguido nos primeiros meses botando logo a perder ises méritos con unha conducta posterior, boa cecais, pro discutible e agora non estamos para que nos discutan nin desconffen de nos sinon para impormos aos mais pola nobleza da nosa executoria. Afortunadamente aínda hai galeguistas que non claudicaron nin se emporcallaron aunque pasasen privaciós e istes gozan do respecto incluso dos nosos nemigos, que como somos poucos coñecémonos todos ben ■

LABREGOS do distrito de Villalba

Galiza ten un intre único na súa historia pra conquistar a súa liberdade, no orde material e no espiritual. Este intre preséntaselle o día 28 e Galiza ten que demostrar que quere e que merece esa liberdade; que desexa unha nova vida.

No plebiscito pro Estatuto de Galiza pergúntasenos a todol-os galegos si queremos que Galiza sexa ceibe, ou pol-o contrario siga sendo escrava de Castela. Nos temol-a pravoá.

Ninguén millor que ti, labrego sofrido, sabe d'as tuas miserias. Ti que te levantas ó mecer, que traballas sempre, que non tes carreteras por dendo dar saída ós froitos do teu traballo, que tes que comer o mais malo pra MALVENDER o millor, que tes que mandar a filla a servir e o fillo a segar pr-os «maragatos», que non tiveche escolas, que fuche sempre tido pol-os señoritos da vila com'un cidadaán de derradeira categoría, que fuche sempre o punto d'apoio d'un fado de «lambós», parvos, pra maior vergoña q'úinda encima te aldraxaron) escóita:

Galiza paga atualmente ó Estado Central TRES VECES MAIS que o resto de Hespaña, en proporción ó seu número de habitantes.

Galiza paga por contribucións territoriales tanto com'as provincias de Badajoz, Segovia, Valladolid, Soria, Castellón, Vizcaya, Alava, Barcelona, Cáceres, Zamora e Navarra XUNTAS, e ten a QUINTA PARTE d'extensión.

As demais rexións do resto de Hespaña, vólvenlles de Madrid pra atencións de servizos do Estado 83 pesetas por cada habitante, e a Galiza solo 22.

Na Hespaña a tributación media das terras cultivadas e de 5'16 por hectárea. En Galiza a a mesma tributación sube a 15'78 por hectárea.

En resumo: Que Galiza ten que pagar ao ano a Castela, pol-o dereito de comer pan, ademais do prezo do pan, cen millóns de pesetas.

En troque, cando en Valencia se perde a naranxa, ou en Andalucía o aceite, ou na Mancha o viño, os Gobiernos de Madrid apresúranse a socorrelas.

Si en Galiza as xeadas levan os froitos, ou ten tinta o castaño, ou seca o millo, etc. etc, nald-e s-acorda de nos... Temos a mansedume do irlandés e en Madrid solo ós ferros lles fan caso. Ténen a Galiza por unha rexión menor d'idade.

¡LABREGO DESPERTA!

Co Estatuto poderemos, nos mesmos, facer as leis que milloren a nosa vida, e a nosa industria.

Somentes co Estatuto poderemos poñer en pe a nosa terra.

¡LABREGO! Cando un galego desleigado, fillo sin nai, EXTRANXEIRO, s-atreva a decirche que Galiza non pode vivir independente, chámalo pol-o único nome que ten, e acórdate qu'è o fillo do cacique e que quer que sigas sendo o seu escravo.

¡¡VIVA GALIZA CEIBE!!

DELTA - LUGO